

TASKÓ LILLA

Polgári Jogi Tanszék

Témavezető: dr. Szeibert Orsolya Ágnes tanszékvezető egyetemi tanár

DOI: <https://doi.org/10.56966/2024.37.Tasko>

A CSALÁDI ÉLET TISZTELETBEN TARTÁSÁHOZ VALÓ JOG ÉS A MEGKÜLÖNBÖZTETÉS TILALMÁNAK ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ ÖRÖKBEFOGADÁSI ELJÁRÁSOKBAN AZ EJEB JOGGYAKORLATA SZERINT

Európa országainak örökbefogadással kapcsolatos szabályai dinamikus fejlődésen mentek keresztül az elmúlt években, azonban az azonos nemű párok örökbefogadási lehetőségei ma is nagymértékben megosztják a közvéleményt.¹ Az örökbefogadás lehetővé tétele ugyanis magasabb fokát jelentené az elismerésnek: nemcsak a kapcsolati formáét, hanem egy lehetséges alternatív családformáét is. Az Európa Tanácson belül nincsenek egységes örökbefogadási szabályok, minden ország a saját nemzeti szabályait alkalmazza az örökbefogadás engedélyezésére.² Mindazonáltal az örökbefogadás gyakorlata közösen elfogadott elveken és értékeken alapul, beleértve a gyermek mindenképp felett álló érdekét. Az örökbefogadás elsődleges célja a rokoni kapcsolat megteremtése az örökbefogadó és az örökbefogadott gyermek között annak érdekében, hogy a gyermek családban nevelkedhessen.³

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) 8. cikke biztosítja magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot, melynek értelmében: *„mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”*⁴ A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog meglehetősen nehezen megragadható fogalom, azonban konkrét esetek mentén kirajzolódik, hogy ebbe a kategóriába tartoznak a különböző családjogi viszonyok is. A 8. cikk tevőleges kötelezettséget is állít az állam elé, hogy hatóságai révén beavatkozzon a családi viszonyokba, elsősorban a gyermek érdekeinek védelmében.⁵

¹ <https://www.statista.com/statistics/1270204/opinions-adoption-same-sex-couples-worldwide-country/>

² Katonáné, 2023. 90. o.

³ Katonáné, 2018. 1. o.

⁴ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 8. cikk 1-2.

⁵ Winkler, 2003. 27. o.

Az Egyezmény 14. cikke tartalmazza a megkülönböztetés tilalmát, miszerint: „*az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.*”⁶

Tanulmányomban négy konkrét eset ismertetésével szeretném bemutatni, hogyan érvényesül az Egyezmény által biztosított családi élet tiszteletben tartásához való jog, valamint a megkülönböztetés tilalma az örökbefogadási eljárásokban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) joggyakorlata szerint. Annak érdekében, hogy hatékonyan tudjak rávilágítani az Egyezmény 8. és 14. cikkének örökbefogadással összefüggő egyes értelmezési kérdéseire, az EJEB örökbefogadási eljárásokkal és a 8. és 14. cikkel összefüggő joggyakorlatából igyekeztem olyan eseteket kiválasztani, amelyek valamilyen közös központi tényállási elemet hordoznak magukban. A vizsgált esetekben közös pont, hogy a kérelmezők szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetésre hivatkoztak.

1. Fretté kontra Franciaország

Az ügy egy egyedülálló, homoszexuális férfi kérelmére indult, aki 1991-ben örökbefogadás engedélyezése iránti kérelmet nyújtott be Franciaországban. A francia hatóság nem engedélyezte az örökbefogadást, a határozatát az állandó anyai jelenlét hiányára, illetve a kérelmező helyzetéből adódó, a gyermek érkezésével együtt járó nehézségekre alapozta. Az ügyben született jelentésben foglaltak szerint Fretté személyisége alapján az örökbefogadásra alapvetően alkalmas lett volna, a környezettanulmányokat elkészítő szakemberek arra a következtetésre jutottak, hogy „valószínűleg boldog lenne vele a gyermek”, az örökbefogadásra való alkalmasságát azonban főként egyedülálló, homoszexuális voltára tekintettel kérdőjelezték meg.⁷

A kérelmező fellebbezését elutasító határozat kimondta, hogy a kérelmező "életvezetése" nem szolgáltatott megfelelő biztosítékot arra nézve, hogy gyermek fogadására családi, nevelési és pszichológiai téren megfelelő feltételeket tudna nyújtani. A jogorvoslati lehetőségek kimerítését követően az ügy érdemében a francia Államtanács döntött, elutasítva Fretté örökbefogadás engedélyezése iránti kérelmét. Az engedélyt megtagadó határozat jogszerűségének elismerése ebben az ügyben gyakorlatilag az összes, homoszexuálisok által benyújtott örökbefogadási engedély iránti kérelem burkolt kudarcra ítéletét jelentette Franciaországban.⁸

A kérelmező sérelmezte az eljárásban, hogy az örökbefogadás engedélyezése iránti kérelmét elutasító határozat önkényesen beavatkozott az Egyezmény által védett magán- és családi életébe, és az kizárólag a szexuális irányultságára vonatkozó *a priori* kedvezőtlen értékítéleten

⁶ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 14. Cikk

⁷ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 1-10.

⁸ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 11-16.

alapult.⁹ Kiemelte továbbá, hogy a francia hatóságok a kérelem elutasításával megsértették az Egyezmény 14. cikkében foglalt megkülönböztetés tilalmát, tekintettel arra, hogy az elutasító határozat olyan jogrendszerben született, ami egyébként az egyedülálló személyek számára lehetővé tette az örökbefogadást, azonban a határozat teljes mértékben kizárta az örökbefogadásra jogosultak köréből a személyeknek egyik, a szexuális irányultságuk alapján meghatározható csoportját, mindezt anélkül, hogy figyelembe vette volna egyéni értékeiket. Fretté szerint az örökbefogadást csakis szexuális irányultsága miatt nem engedélyezték, annak nem volt más indoka.¹⁰

A francia kormány álláspontja szerint az Egyezmény egyáltalán nem lett volna alkalmazható az ügyben, hiszen a hatósági engedély megtagadása előbb történt, mint az esetleges örökbefogadás, így a döntés semmiképpen sem avatkozhatott Fretté családi életébe. Az ügy nem eshetett a 8. cikk hatálya alá, hiszen az Egyezmény nem biztosít jogokat a még meg nem valósult törekvések által célzott családi élethez. A kormány álláspontja szerint ebben az esetben a kérelmező jövőbeli igényeiről volt szó, amelyekkel kapcsolatban előzetesen nem érvényesíthetett semmilyen megsértettnek vélt jogot. A kérelmező nem egy jog elismerését, védelmét követelte, hanem az örökbefogadó apaság lehetőségének elismerését, melyet az Egyezmény nem véd. Érvelésében a kormány kiemelte továbbá, az engedély megtagadásánál nem kizárólag Fretté szexuális irányultságát vették alapul, annak egyéb, a kérelmező életvezetésével kapcsolatos okai voltak, például az anyai jelenlét hiánya.¹¹

Az EJEB megállapította, hogy a kérelmező homoszexualitása képviselte a döntő elemet a kérelem elutasításkor, az Egyezményt erre tekintettel alkalmazhatónak találta a jogvitában. Ítéletében kiemelte, hogy az Egyezmény nem biztosít kimondottan örökbefogadáshoz való jogot. A családi élet tiszteletben tartásához való jog feltételezi egy család meglétét, és nem védi önmagában a családalapítás vágyát.¹²

Az EJEB joggyakorlata értelmében *"a megkülönböztetés akkor minősül a 14. cikk szerint diszkriminatívna, ha objektíven és észszerűen nem igazolható, vagyis nem jogszerű célra irányul, vagy nincs észszerűen arányos kapcsolat az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél között."*¹³ Az ítélet szerint a döntés akkor sem volt diszkriminatívna tekinthető, ha az engedély megtagadása kizárólag vagy elsősorban a kérelmező szexuális irányultságán alapult, mivel az a gyermek érdekeinek figyelembevételével született.¹⁴

Az EJEB megállapította, hogy a bánásmódbeli különbségek valójában azokból a kétségekből eredtek, hogyan alakul a gyermek fejlődése akkor, ha egy homoszexuális személy neveli fel. Álláspontja szerint 2002-ben a homoszexuális személyek általi örökbefogadásnak a gyermekek pszichológiai fejlődésére gyakorolt hatásai nem voltak egyértelműek, és megosztották mind a szakembereket, mind a demokratikus társadalmakat. Mivel az EJEB szerint etekintetben hiányzott a szakmai, illetve a társadalmi konszenzus, szükséges volt elismerni az államok jogát a jelentős mérlegelési jogkör fenntartására. Az ítélet szerint a francia kormány indoklása tehát

⁹ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 2.

¹⁰ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 28.

¹¹ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 29.

¹² Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 32-33, 37.

¹³ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 34.

¹⁴ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 36.

objektívnek és észszerűnek minősült, ezért a bánásmódbeli megkülönböztetés nem minősült diszkriminatívna az Egyezmény értelmében.¹⁵

2. E.B. kontra Franciaország

A kérelmező hölgy 1998-ban jelentkezett örökbefogadásra, és már az eljárásban feltárta a hatóságok előtt, hogy egy másik nővel él, bár az eljárásban nem hivatkoztak magukra párként. A kérelmező és élettársa nem közösen szerettek volna gyermeket adoptálni, a kérelmező egyedül jelentkezett az örökbefogadásra. Az eljárásban pozitívan jellemezték a kérelmezőt, azonban a következő aggályokat fogalmazták meg vele kapcsolatban: *"Tekintettel (...) arra, hogy nem házasságban és egy női partnerrel él együtt, nem tudtuk felmérni, hogy képes-e olyan szülői pár köré szerveződő családi képet nyújtani a gyermeknek, amely biztosítékot nyújt a gyermek stabil és kiegyensúlyozott fejlődéséhez. (...)Mennyire lehetünk biztosak abban, hogy a gyermeknek stabil és megbízható apai példaképet képes biztosítani?"*¹⁶ A francia hatóságok nem engedélyezték, hogy a kérelmező gyermeket fogadhasson örökbe, arra hivatkozva, a kérelmező életében nincs olyan személy, aki az apai mintát biztosíthatná a gyermek számára. A hatóságok álláspontja szerint az a körülmény, hogy a kérelmező a barátnőjével élt együtt, de nem tekintette magát párkapcsolatban élőnek, tisztázatlan helyzetet teremtett, a kérelmezővel élő személy nem volt partnernek tekinthető az örökbefogadásban.¹⁷

Miután a francia hatóságok megtagadták az örökbefogadás engedélyezését, a kérelmező bírósághoz fordult.¹⁸ Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a hatóság által hivatkozott indokok önmagukban nem voltak alkalmasak arra, hogy igazolják az örökbefogadási engedély megtagadását. Az igazságügyi minisztérium felülvizsgálati kérelmének eredményeként azonban a fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét, és megállapította, hogy E.B. kérelmét nem az „*életmódváltásával kapcsolatos elvi álláspontja*” miatt utasították el, így nem valósult meg a családi élethez való jog és a megkülönböztetés tilalmának sérelme.¹⁹

E.B. kérelme tartalmazta, hogy szexuális irányultságán alapuló megkülönböztető bánásmódot szenvedett el, valamint sérült a magánélet tiszteletben tartásához való joga, hiszen a francia jog ekkor lehetővé tette az örökbefogadást mind a házasságban élőknek, mind az egyedülállóknak, azonban a homoszexuális személyeket kizárta a potenciális örökbefogadók köréből.²⁰ A francia kormány szerint a panasz nem tartozott az Egyezmény hatálya alá, hiszen Frette-ügytől eltérően az engedély megtagadása nem alapult a kérelmező szexuális irányultságán, így nem történhetett megkülönböztetés sem. Az érvelés szerint „*az engedély megtagadásának okát kizárólag a gyermek érdekei diktálták, és két okra alapozták: az apai mintakép hiányára és a kérelmező élettársának az örökbefogadási tervekkel kapcsolatos*

¹⁵ Katonáné, 2023. 102-103. o.

¹⁶ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 8-11.

¹⁷ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 12-17.

¹⁸ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 21.

¹⁹ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 24.

²⁰ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 55.

ambivalens magatartására.” A kormány szerint bármely más heteroszexuális kérelmezőnek, akinek közvetlen családjában és baráti körében nem volt megfelelő apai mintát biztosító ellenkező nemű tag, ugyanilyen okból hasonlóképpen elutasították volna a kérelmét.²¹ Hivatkozott továbbá arra az évrre, miszerint továbbra sem volt konszenzus Európában a homoszexuális személyek általi örökbefogadással kapcsolatban.²²

Az EJEB ítéletében megfogalmazta, hogy a "magánélet" fogalma az Egyezmény értelmében tág fogalom, amely magában foglalja a szexuális irányultság tiszteletben tartásához való jogot. Az Egyezmény 14. cikkével összefüggésben pedig kiemelte, hogy nincs önálló léte, kizárólag az Egyezmény egyéb rendelkezései által biztosított jogok és szabadságok élvezetével kapcsolatban van bármilyen hatása.²³ Az Egyezmény az örökbefogadással összefüggésben nem tartalmaz kifejezett rendelkezéseket, nem kötelezi a részes államokat arra, hogy biztosítsák ezt a jogot az egyedülálló személyeknek. Azonban a francia szabályozás kifejezetten biztosította az egyedülálló személyek számára az örökbefogadáshoz való jogot, ezzel túllépve a 8. cikk szerinti kötelezettségeit. Az az állam, amely ezen kötelezettségeit túllépte, amikor örökbefogadáshoz való jogot teremtett, e jog alkalmazása, biztosítása során nem hozhat a 14. cikk értelmében vett diszkriminatív intézkedéseket.²⁴

Az EJEB megállapította, hogy a francia hatóságok nagymértékben támaszkodtak a kérelmező szexuális irányultságára a döntésük meghozatalakor. Emellett indoklásukban hivatkoztak a kérelmező egyedülálló státuszára és az apai minta hiányára, miközben a francia jog által kifejezetten megengedi az egyedülálló személyek számára is az örökbefogadást. Ez a körülmény még inkább alátámasztotta azt, hogy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés valósult meg. Arra a következtetésre jutott, hogy amennyiben a tagállamok lehetővé teszik az egyedülálló személyek számára az örökbefogadást, az erre vonatkozó engedélyt nem lehet megtagadni az egyéni kérelmezőktől szexuális irányultságuk alapján.²⁵ Az ítélet megállapította, hogy a francia hatóságok különbséget tettek a kérelmező homoszexualitására tekintettel, és kiemelte, hogy az Egyezmény tagállamai nem diszkriminálhatják a homoszexuális személyeket az örökbefogadási eljárásokban.²⁶ Mivel a francia kormány lehetővé tette az örökbefogadást egyedülálló személyek számára, nem tagadhatta volna meg az engedélyt azon az alapon, hogy a gyermeknek nem lesz apai mintája, tekintettel a kérelmező párkapcsolatának jellegére, ezáltal Franciaország megsértette az Egyezményt.²⁷

²¹ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 36.-39.

²² E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 65-66.

²³ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 43-47.

²⁴ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 49.

²⁵ Hart, 2009. 537. o.

²⁶ Doty, 2009. 132-133. o.

²⁷ E.B. kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2008. január 22. 98.

3. Gas és Dubois kontra Franciaország

A kérelmező két hölgy volt, Valérie Gas és Nathalie Dubois, akik bejegyzett élettársi kapcsolatban éltek. Nathalie Dubois-nak 2000 szeptemberében lánya született, aki mesterséges megtermékenyítéssel fogant. A biológiai édesapával ezáltal a gyermeknek nem volt törvényes kapcsolata, a kérelmezők a gyermeket születésétől fogva közösen nevelték. Valérie Gas szeretne volna második szülőként örökbe fogadni a gyermeket, ezért 2006-ban egyszerűsített örökbefogadási végzés kibocsátását kérte élettársa gyermekre. A francia bíróságok elutasították a hölgy kérelmét, hiszen a francia jogszabályok a második szülő általi egyszerű örökbefogadást kizárólag házastársak esetében tették lehetővé. Mivel az élettársak vagy a bejegyzett élettársak számára a második szülő általi örökbefogadásra nem volt jogi lehetőség, az örökbefogadást a bíróság csak oly módon tudta volna engedélyezni, hogy az megfosztotta volt a gyermek biológiai édesanyját a szülői jogállástól, ami a kérelmezők szándékával egyértelműen ellentétes lett volna.²⁸

A kérelmezők hangsúlyozták, hogy a francia bíróságok által is kiemelt jogi következmény, miszerint a gyermek anyját az örökbefogadás megfosztotta volna a szülői jogállástól, csupán az azonos nemű párok esetében zárta ki véglegesen a második szülő általi örökbefogadást, hiszen az azonos nemű párok – ekkor még – nem köthettek házasságot Franciaországban. A heteroszexuális pároknak lehetőségük volt arra, hogy házasságkötéssel a francia szabályozást megkerüljék, így a pár egyik tagja örökbe tudja fogadni párja gyermekét, azonban az azonos nemű párok nem teheték meg ugyanezt. Ez a kérelmezők előadásai szerint az élettársi kapcsolatban élő azonos nemű és a hasonló helyzetű heteroszexuális párok között végeredményben eltérő bánásmódot eredményezett, ez pedig a megkülönböztetés tilalmának megsértését, valamint a családi élet tiszteletben tartásához való jog sérelmét jelentette.²⁹

A francia kormány hangsúlyozta, hogy az Egyezmény 8. cikke nem biztosít örökbefogadáshoz vagy gyermekvállaláshoz való jogot, vagy pedig valamely ugyanazon családban élő felnőtt és gyermek közötti jogviszony létesítéséhez való jogot. Mivel az Egyezmény nem rendelkezik örökbefogadáshoz való jogról, a kormány álláspontja szerint nem történhetett megkülönböztetés e jog élvezetében, hiszen a 14. cikk nem értelmezhető önállóan, csak az Egyezmény által biztosított jogokkal összefüggésben.³⁰ A francia kormány szerint továbbá a szabályozás nem eredményezett objektív megkülönböztetést, hiszen valamennyi nem házasságban élő párra azonos módon vonatkozott, valamint az egyszerű örökbefogadási határozat megszerzési lehetőségének szűkítése a gyermek érdekeit szolgálta. Továbbá a kormány kiemelte, hogy házasság olyan intézmény, amely egyéb kötelekhez képest nagyobb stabilitást biztosít egy párkapcsolatban.³¹

Az EJEB megállapította, hogy az Egyezmény 8. cikkének értelmében a kérelmezők „családi életet” éltek, a szexuális irányultság pedig a 8. cikk által védett, így az eset az Egyezmény

²⁸ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 8-15.

²⁹ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 23. és 40-42.

³⁰ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 35.

³¹ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 49.

hatálya alá tartozott.³² Ítéletében az EJEB hangsúlyozta, hogy „ahhoz, hogy valamely kérdés a 14. Cikk hatálya alá tartozzon, releváns módon hasonló helyzetekben lévő személyek eltérő bánásmódja kell fennálljon. A bánásmód abban az esetben megkülönböztető jellegű, ha az nem indokolható objektíve és észszerűen; más szóval, ha az nem jogszerű célra irányul, vagy ha az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél megvalósítása között nincs észszerűen arányos kapcsolat. A Szerződő Államok mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek annak értékelését illetően, hogy a máskülönben hasonló helyzetekben előforduló eltérések indokolják-e, és ha igen, milyen mértékben indokolják a – többek között a jogi szempontból – eltérő bánásmódot (...) a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetéshez is különösen komoly igazoló okok szükségesei.”³³

Az EJEB a döntéshez szükségesnek látta összehasonlítani a kérelmezők jogi helyzetét a házaspárok helyzetével. Kiemelte, hogy az Egyezmény az azonos nemű pároknak nem biztosít házassághoz való jogot, azonban amennyiben egy állam úgy dönt, hogy az azonos nemű pároknak az elismerés alternatív formáját biztosítja, bizonyos mérlegelési mozgástérrel rendelkezik a pontos jogállás tekintetében. Az EJEB megállapította, hogy a házasság különleges jogállással ruházza fel a házasságot kötő személyeket, a házasságkötés speciális szociális, személyes és jogi következményekkel jár. Ebből kifolyólag a kérelmezők jogi helyzete nem összehasonlítható a házaspárok jogi helyzetével a második szülő általi örökbefogadást illetően.³⁴ Az EJEB továbbá kiemelte, hogy bármely hasonló jogi helyzetben lévő heteroszexuális pár egyszerű örökbefogadási határozat iránti kérelmét hasonlóképpen elutasították volna a bíróságok. Erre tekintettel a kérelmezők szexuális irányultságán alapuló eltérő bánásmód nem valósult meg, ezáltal az Egyezmény 8. cikkével összefüggésben értelmezett 14. cikket nem sértették meg.³⁵

4. X és mások kontra Ausztria

Az ügyben három kérelmező fordult az EJEB-hez: az első- és harmadrendű kérelmező két, egymással tartós párkapcsolatban élő nő, a másodrendű kérelmező pedig a harmadrendű kérelmező házasságon kívüli kapcsolatából született fia volt, aki felett az édesanyja kizárólagos szülői felügyeletet gyakorolt. A két hölgy a gyermek 5 éves kora óta közösen gondozta őt, közös háztartásukban. Az elsőrendű kérelmező szándéka az volt, hogy a gyermeket adoptálhassa, mégpedig oly módon, hogy a vér szerinti édesanya és a gyermek között fennálló kapcsolat fennmaradjon, tehát mindkét nő szülői jogállásba kerüljön azzal, hogy a biológiai apa és a gyermek közötti jogi kapcsolat megszűnjön.³⁶ Az osztrák jogszabályokat azonban akként lehetett értelmezni, mint amelyek kizárják az azonos nemű párok esetén az egyik élettárs gyermekének a másik élettárs általi, a biológiai szülővel fennálló kapcsolat megszüntetése nélküli örökbefogadását. A kérelmezők az osztrák az Alkotmánybírósághoz fordultak azzal a

³² Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 37-39.

³³ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 58-59.

³⁴ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 65-68.

³⁵ Gas és Dubois kontra Franciaország, 25951/07. számú kérelem, 2012. március 15. 73.

³⁶ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 10-15.

kérelemmel, hogy nyilvánítsa alkotmányellenesnek ezeket a rendelkezéseket, mivel megkülönböztetést eredményeztek. A heteroszexuális párok esetében ugyanis az osztrák polgári törvénykönyv anélkül tette lehetővé az egyik fél gyermekének a másik fél általi örökbefogadását, hogy ez érintené az előbbi fél szülői jogállást.³⁷

Az illetékes kerületi bíróság az örökbefogadást nem hagyta jóvá, indoklásában kifejtette, hogy a jogszabály a „*jogalkotó azon egyértelmű szándékát tükrözte, hogy az egyetlen személy általi örökbefogadás esetében az örökbefogadóval azonos nemű szülővel fennálló jogviszonynak meg kell szűnnie, az ellenkező nemű szülővel fennálló kapcsolatnak pedig fenn kell maradnia.*” Az elsőfokú bíróság határozatát a másodfokú bíróság is helybehagyta, álláspontja szerint az osztrák polgári törvénykönyvben a „szülők” kifejezés szükségszerűen két eltérő nemű személyre utalt, a jogszabályi rendelkezések az eltérő nemű szülőkből álló pár meglétéén alapultak, illetve ebben az esetben a gyermek érdekében objektíve és észszerűen igazoltnak találta az azonos nemű párokkal szembeni eltérő bánásmódot, ebből kifolyólag a diszkriminatív jelleget nem találta megállapíthatónak. A Legfelsőbb Bíróság ítélete alátámasztotta, hogy az osztrák szabályozást akként kell értelmezni, hogy az azonos nemű párban élő valamely élettárs gyermekének a másik élettárs általi örökbefogadása kizárt.³⁸ Az osztrák jog szerint tehát az egyik élettárs biológiai gyermekének a másik élettárs általi örökbefogadása megengedett volt a heteroszexuális párok esetében (akár kötöttek házasságot, akár nem), ez azonban nem volt lehetséges azonos nemű párok számára.³⁹

A kérelmezők arra hivatkoztak, hogy objektíven és észszerűen nem igazolható heteroszexuális párok esetén megengedni az egyik élettárs gyermekének másik élettárs általi örökbefogadását, ugyanakkor pedig megtiltani ezt az azonos nemű párok esetén.⁴⁰ Az osztrák kormány álláspontja szerint nem történt megkülönböztetés, hiszen a bíróságok azért tagadták meg az örökbefogadás engedélyezését, mert a gyermek apja ehhez nem járult hozzá, valamint az nem a gyermek érdekeit szolgálta, ebből kifolyólag az ügyben nem volt releváns az örökbefogadás jogi lehetetlensége.⁴¹ A kormány érvelése szerint az ügy nem vetett fel megkülönböztetésre utaló kérdést, hiszen nem alkalmaztak eltérő bánásmódot a nem házasságban élő eltérő nemű párokhoz képest, továbbá hangsúlyozta, hogy a jogszabályoknak nem volt célja az azonos nemű élettársak kizárása, azonban célja volt az olyan helyzetek elkerülése, amikor a gyermeknek két anyja vagy két apja van.⁴²

Az EJEB állandó ítélkezési gyakorlata értelmében a 14. cikk kiegészíti az Egyezménynek és jegyzőkönyveinek egyéb anyagi jogi rendelkezéseit. Nem létezik önállóan, mivel joghatása kizárólag az említett rendelkezésekkel védett jogok és szabadságok élvezetére vonatkozik.⁴³ Az ítélet kiemelte továbbá, hogy „*ahhoz, hogy egy kérdés a 14. Cikkkel összefüggésben merüljön fel, a lényegében hasonló helyzetekben lévő személyek közötti eltérő bánásmódnak kell fennállnia. Az ilyen eltérő bánásmód akkor megkülönböztető jellegű, ha objektíve és észszerűen nem igazolt; más szóval: ha nem jogszerű cél elérésére irányul, illetve ha az alkalmazott*

³⁷ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 12-14.

³⁸ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 27.

³⁹ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 31.

⁴⁰ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 58.

⁴¹ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 59.

⁴² X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 71-76.

⁴³ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 94.

*eszközök és az elérni kívánt cél között nem áll fenn észszerű arányosság (...) a szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetéshez is különösen komoly igazoló okok, illetve (...) különösen meggyőző és nyomós indokok szükségesek (...) Amennyiben az eltérő bánásmód nem vagy szexuális irányultságon alapul, az állam szűk mérlegelési mozgástérrel rendelkezik (...). A kizárólag a szexuális irányultságra vonatkozó megfontolásokon alapuló eltérő bánásmód az Egyezmény értelmében elfogadhatatlan.*⁴⁴

Az EJEB megállapította, hogy a kérelmezők nem voltak a házaspárokéhoz relevánsan hasonló helyzetben. A kérelmezők azonban maguk is hangsúlyozták, hogy nem kizárólag házaspároknak fenntartott jogot kívántak megszerezni. Azt sérelmezték, hogy az osztrák jog értelmében a második szülő általi örökbefogadásra a házastársak mellett a nem házasságban élő heteroszexuális párok esetében is volt lehetőség, míg ez nem volt lehetséges az azonos nemű párok számára. Nincs olyan különös jogállás, amely megkülönböztetné a nem házasságban élő heteroszexuális párokat az azonos nemű pároktól, így a kérelmezők relevánsan hasonló helyzetben voltak az eltérő nemű olyan párhoz képest, akinél az egyik élettárs a másik élettárs gyermekét kívánta örökbe fogadni.⁴⁵

Azon, hogy a jogszabályok az azonos nemű párok számára a második szülő általi örökbefogadást kizárták, nem változtathattak volna az ügy egyéb körülményei sem. Ebből kifolyólag az osztrák jog egyértelműen különbséget tett a második szülő általi örökbefogadás tekintetében a nem házasságban élő eltérő nemű és azonos nemű párok között.⁴⁶ Az EJEB elutasította a kormány azon érvét, miszerint az ügy tényállása nem tartalmazott megkülönböztető elemet, hiszen a kérelmezők általi örökbefogadás jogi lehetetlensége következetesen a belföldi bíróságok érveléseinek középpontjában állt. Ez megakadályozta a belföldi bíróságokat abban, hogy érdemben megvizsgálják, mi szolgálta volna a gyermek érdekét, vagy hogy fennállt-e bármilyen indok, amely igazolhatná az apai hozzájárulás megtagadásának érvénytelenítését. Ha a kérelmezők nem házasságban élő eltérő nemű párt alkottak volna, a belföldi bíróságok nem tudták volna az örökbefogadást megtagadni, érdemben vizsgálniuk kellett volna a fenti körülményeket.⁴⁷

Az EJEB megállapította, hogy eltérő bánásmódot alkalmaztak a kérelmezőkkel szemben a nem házasságban élő eltérő nemű párokhoz képest, ez a különbségtétel pedig egyértelműen az első- és harmadrendű kérelmező szexuális irányultságán alapult. Tekintettel arra, hogy mindhárom kérelmező együtt élt családi életet, az örökbefogadás iránti kérelem pedig ennek a családi életnek a jogi elismerésére irányult, a gyermeket is közvetlenül érintette az eltérő bánásmód.⁴⁸ Az EJEB kiemelte, hogy olyan esetekben, amikor szűkebb az államok mérlegelési mozgástere, az arányosság elve annak bizonyítását is megköveteli a kormány részéről, hogy a cél eléréséhez a személyek meghatározott csoportját ki kellett zárni a rendelkezések hatálya alól. A kormány ebben az esetben nem tudta kellőképpen alátámasztani ennek szükségességét. Az EJEB a fentiek fényében megállapította, hogy Ausztria megsértette az Egyezmény 8. cikkével összefüggésben értelmezett 14. cikkét a kérelmezők helyzetének nem házasságban élő

⁴⁴ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 98-99.

⁴⁵ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 105-112.

⁴⁶ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 113-116.

⁴⁷ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 117-125.

⁴⁸ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 127. és 130.

olyan eltérő nemű párral való összehasonlításakor, akiknél az egyik élettárs a másik élettárs gyermekét kívánja örökbe fogadni.⁴⁹

5. A vizsgált döntések összevetése

Annak eldöntéséhez, hogy megvalósult-e az Egyezmény sérelme, mind a négy esetben elengedhetetlen volt az alábbi körülmények vizsgálata: relevánsan hasonló helyzetben lévő személyek közötti eltérő bánásmód történt-e, valamint az eltérő bánásmód objektíve és észszerű módon igazolható volt-e.

A Fretté kontra Franciaország ügyben hozott ítéletben, 2002-ben az EJEB döntése alapjául az a körülmény szolgált, hogy nem létezett társadalmi konszenzus abban a kérdésben, milyen hatással lehet egy gyermek fejlődésére és későbbi életére, ha egy egyedülálló, homoszexuális személy neveli fel őt, együttes anyai és apai jelenlét nélkül. Megállapították, hogy azzal, hogy Fretté számára szexuális irányultága miatt nem tették lehetővé az örökbefogadást, nem valósult meg az Egyezmény sérelme, hiszen az engedély megtagadása a gyermek érdekének figyelembevételével történt, a hatóságok a gyermek érdekét helyzeték előtérbe az örökbe fogadni kívánó személy érdekeivel szemben. A meghozott döntést a gyermek érdekének elsőbbsége igazolta, amely az örökbefogadással kapcsolatos joganyag egésze mögött meghúzódik, a gyermek jogai vonják meg a gyermekhez való jog korlátait.⁵⁰ Ezzel az EJEB tulajdonképpen objektívnek és észszerűnek minősítette a szexuális irányultágon alapuló megkülönböztetést az örökbefogadási eljárásokban.

Bár az E.B. kontra Franciaország ügyben a francia kormány hangsúlyozta, hogy a Fretté-ügytől eltérően az engedély megtagadása nem alapult a kérelmező szexuális irányultságán, az EJEB ítéletében megállapította, hogy a francia hatóságok erősen támaszkodtak döntéseik meghozatalakor a kérelmező szexuális irányultságára. Ebben az ügyben tehát a Fretté kontra Franciaország ügghöz hasonlóan a kérelmező homoszexualitására tekintettel nem engedélyezték a hatóságok, hogy gyermeket adoptálhasson. Az EJEB azonban ebben az ügyben, 2008-ban már kifejezetten elutasította Franciaország arra vonatkozó érveit, miszerint nem állt fenn konszenzus a homoszexuálisok általi örökbefogadás gyermekre gyakorolt hatásairól, és hogy a tudományos közösség még mindig megosztott lett volna abban a kérdésben, milyen következményekkel járhat egy gyermek meleg vagy lesbikus háztartásban történő felnevelése. Ezzel az EJEB tulajdonképpen felülbírálta a Fretté-ügyben hozott határozatának jogi alapjait,⁵¹ döntésével határozottan kijelentve, hogy az Egyezmény valamennyi tagállama számára tilos a homoszexuális személyek szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetése az örökbefogadási eljárásokban.⁵² Mivel az Egyezmény 8. cikke nem biztosít örökbefogadáshoz vagy családalapításhoz való jogot, a részes államok ezen jogosultságokat nem kötelesek biztosítani. Azonban, ha egy állam annak ellenére, hogy az

⁴⁹ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 132-142.,153.

⁵⁰ Fretté kontra Franciaország, 43546/02. számú kérelem, 2002. május 26., 36.

⁵¹ Hart, 2009. 537. o.

⁵² Doty, 2009. 133. o.

Egyezmény erre nem kötelezi, mégis biztosítja az örökbefogadáshoz való jogot, e jogosultsággal összefüggésben nem hozhat diszkriminatív intézkedéseket.

A Gas és Dubois kontra Franciaország ügyben az EJEB összehasonlította a kérelmezők jogi helyzetét a házaspárok helyzetével. Tekintettel arra, hogy a házasság speciális jogállással ruházta fel a házasságban élő személyeket, különleges szociális, személyes és jogi következményekkel jár, az örökbefogadást illetően a kérelmezők jogi helyzetét nem találta relevánsan hasonlóknak a házaspárok jogi helyzetéhez képest, erre tekintettel az eltérő bánásmód sem valósulhatott meg. Az X és mások kontra Ausztria ügyben a kérelmezők hasonlóképpen nem voltak a házaspárokéhoz relevánsan hasonló helyzetben. Azonban fontos különbség a két ügy között, hogy míg az előbbi esetben a kérelmezők egy kizárólag házaspároknak fenntartott jogot kívántak megszerezni, addig utóbbi esetben azt sérelmezték, hogy nem házasságban élő eltérő nemű párok számára biztosított jogosultság gyakorlásából zárták ki őket.

Az X és mások kontra Ausztria ügyben a kérelmezők hangsúlyozták, hogy a Gas és Dubois kontra Franciaország ügytől eltérően esetükben a kulcskérdés a nem házasságban élő eltérő nemű párok és a nem házasságban élő azonos nemű párok közötti eltérő bánásmód, ami nagyon fontos eltérés a Gas és Dubois kontra Franciaország ügyhöz képest. Míg a francia jog a második szülő általi örökbefogadást kizárólag a házasságban élő párok számára tartotta fenn, addig az osztrák jog a nem házasságban élő heteroszexuális párok számára is megadott jogosultságot tagadta meg az azonos nemű pároktól. Az X és mások kontra Ausztria ügyben a kérelmezők azt sérelmezték, hogy esetükben automatikusan kizárt az örökbefogadás bármilyen esélye, ezért esetüket az E.B. kontra Franciaország ügyhöz hasonlították.⁵³ Míg a házasság speciális jogállást biztosít a házasságban élőknek, az EJEB álláspontja szerint nincs olyan különös jogállás, amely megkülönböztetné a nem házasságban élő heteroszexuális párokat az azonos nemű pároktól. A Gas és Dubois kontra Franciaország és az X és mások kontra Ausztria ügyben a legfontosabb különbség tehát a relevánsan hasonló helyzet kérdése volt.

Az X és mások kontra Ausztria ügyben a kérelmezők relevánsan hasonló helyzetben voltak a nem házasságban élő eltérő nemű párokkal összehasonlítva. Az, hogy az osztrák jog a heteroszexuális párok esetén az egyik élettárs gyermekének másik élettárs általi örökbefogadását lehetővé tette, a homoszexuális párok esetén azonban erre nem volt lehetőség, egyértelműen eltérő bánásmódot eredményezett. Az EJEB kiemelte, hogy a hagyományos értelemben vett család védelme, valamint a gyermek érdekeinek védelme jogszerű indokok, amely igazolhatják az eltérő bánásmódot. Azonban amikor szűkebb az államok mérlegelési mozgástere (például szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés esetén), az arányosság elve nem pusztán azt követeli meg, hogy az eszköz elméletben alkalmas legyen a cél megvalósítására. Ilyen esetekben azt is bizonyítani kell, hogy a cél eléréséhez a személyek meghatározott csoportját – például az azonos nemű párokat – feltétlenül ki kellett zárni a rendelkezések hatálya alól. Mivel az X és mások kontra Ausztria ügyben nem volt alátámasztható, hogy a hagyományos értelemben vett család védelme, valamint a gyermek érdekeinek védelme megkövetelte volna az azonos nemű pároknak a második szülő általi örökbefogadásból való kizárását, az E.B. kontra Franciaország ügyhöz hasonlóan az Egyezmény sérelme megvalósult.

⁵³ X és mások kontra Ausztria, 19010/07. számú kérelem, 2013. február 19. 64.-66.

6. Záró gondolatok

Az EJEK ítélezési gyakorlatának jelentősége abban rejlik, hogy igyekeznek együtt haladni, fejlődni a családjogi változásokkal.⁵⁴ Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az örökbefogadás nemcsak jogi kérdés. Az örökbefogadási eljárásokban egyéb nem jogi tényezők is fontos szerepet játszanak, különösen az örökbe fogadni kívánó és gyermek érdeklődése, személyisége, valamint a közöttük kialakítható jövőbeni családi kapcsolat.⁵⁵

Az EJEK-nek a családi élet tisztelgésben tartásához való joggal és a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos joggyakorlatát vizsgálva kiemelendő, hogy az Egyezmény 8. cikke nem biztosít sem örökbefogadáshoz, sem családalapításhoz való jogot, a részes államok ezen jogosultságokat nem kötelesek biztosítani. Azonban abban az esetben, ha egy állam annak ellenére, hogy az Egyezmény erre nem kötelezi, mégis elismeri az örökbefogadáshoz való jogot, e jogosultsággal összefüggésben nem hozhat az Egyezmény 14. cikkével ellentétes diszkriminatív intézkedéseket.

Az EJEK joggyakorlata szerint az eltérő bánásmód csak abban az esetben minősül a 14. cikk értelmében diszkriminatívnak, ha az objektíven és észszerűen nem igazolható. Bizonyos esetekben azonban (például szexuális irányultágon vagy nem alapuló megkülönböztetés esetén) különösen nyomós okok szükségesek az eltérő bánásmód igazolásához, ilyenkor az állam szűkebb mérlegelési mozgástérrel rendelkezik. Ilyen esetekben az eltérő bánásmód igazolásához azt is szükséges alátámasztaniuk az Egyezmény részes államainak, hogy a cél eléréséhez a személyek meghatározott csoportját feltétlenül szükséges volt kizárni egy jog gyakorlásából.

Felhasznált irodalom

Doty, A. Kathleen: From Fretté to E.B.: The European Court of Human Rights on Gay and Lesbian Adoption, Law & Sexuality, Vol. 18, University of Georgia School of Law Legal Studies Research Paper No. 2016-13, 2009. 121-141. (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2753115 ; utolsó letöltés: 2024. 06.20.)

Hart, Linda: Individual Adoption by Non-Heterosexuals and the Order of Family Life in the European Court of Human Rights. Journal of Law and Society 36 (4), 2009. 536-557. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2009.00482.x> (<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-6478.2009.00482.x> ; utolsó letöltés: 2024.06.21.)

Katonáné Pehr Erika: The right of children to adoption in light of the European Convention on Human Rights. European Integration Studies, 2023/1. szám, 89-114. DOI:

⁵⁴ Katonáné Pehr, 2023. 111.

⁵⁵ Láposy és Tasi, 2018, 16. o.

<https://doi.org/10.46941/2023.e1.5> (<https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/eis/article/view/2756/1909>; utolsó letöltés: 2024.06.20.)

Katonáné Pehr Erika: Örökbefogadás. In: Jakab, A., Fekete, B. (eds.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia, 2018. (<http://ijoten.hu/szocikk/orokbefogadas>; utolsó letöltés: 2024. 06. 21.)

Lápossy Attila – Tasi Katalin: Joggal mérlegelve – a gyermekközpontú örökbefogadási eljárás követelményei az ombudsmani gyakorlat tükrében. Családjog, 16 (4), 2018. 16–22.

Winkler Barbara: Érdekesebb jogesetek a Strasbourgi Emberi Jogi legfrissebb családjogi gyakorlatából. Családjog, 1 (1), 2003. 27–30. (<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8734553>; utolsó letöltés: 2024.06.21.)

THE RIGHT TO RESPECT FOR FAMILY LIFE AND THE PROHIBITION OF DISCRIMINATION IN ADOPTION PROCEDURES ACCORDING TO THE JURISPRUDENCE OF THE ECtHR

Rules of adoption in European countries have evolved dynamically in recent years, and general social attitudes have also changed a lot over the last few decades. Within the Council of Europe, there are no uniform adoption rules, each country applies its own rules on the authorisation of adoption. However, the practice of adoption is based on commonly agreed principles and values, including the best interests of the child.

The EHCR does not guarantee the right to adoption or the right to found a family. However, when a state does grant the right to adoption, it may not take discriminatory measures in relation to that right. According to the jurisprudence of the ECtHR, a difference in treatment is discriminatory only if it has no objective and reasonable justification. In certain cases (such as different treatment on grounds of sexual orientation or gender), particularly serious reasons are required to justify the difference in treatment, in which case the state has a narrow margin of appreciation. In such cases, in order to justify the difference in treatment, it must also be shown that in order to achieve a legitimate aim, it was necessary to exclude certain categories of people from the scope of application of the provisions.